

А. Г. Цибуляк,

к. політ. н., здобувач кафедри міжнародних фінансів, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, м. Київ

ГЛОБАЛЬНІ СТРАТЕГІЇ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ СВІТОВИХ ТОВАРНИХ РИНКІВ

A. Tsybuliak,

Candidate of Political Sciences, researcher of international finance department, Kyiv National Taras Shevchenko University, Institute of International Relations, Kyiv

GLOBAL STRATEGIES OF ECOLOGIZATION OF WORLD COMMODITY MARKETS

Глобальний економічний простір на сучасному етапі свого розвитку знаходиться під впливом комплексу факторів суперечливого спрямування, які вимагають вироблення адекватних механізмів реагування. Суттєвою складовою системи таких суперечностей виступає взаємозв'язок екологічної та торговельної детермінант економічної співпраці. Зростання значення екологізації світового господарського простору і охоплення цим процесом всіх його структурних елементів, зокрема, системи міжнародного торговельного співробітництва як вагомої складової його функціонування, зумовлює необхідність розробки комплексної стратегії екологізації світових товарних ринків в умовах глобалізації. Стаття присвячена дослідженню передумов та особливостей формування стратегії екологізації світових товарних ринків, обґрунтуванню її взаємозв'язку із стратегією екологізації світового господарства, визначенню проблемних аспектів реалізації зазначених стратегій. Розглянуто основні принципи та очікувані результати реалізації глобальної стратегії екологізації світових товарних ринків.

The global economic space at the present stage of its development is under the influence of the complex of factors of contradictory direction that require working out the adequate mechanisms of reaction. An essential component of the system of these contradictions is the relationship of environmental and trade determinants of economic cooperation. Growing of importance of ecologization of global economic space and coverage of this process all of its structural elements, particularly the system of international trade cooperation as an important component of its functioning, predetermines the need to develop a comprehensive strategy of world commodity markets ecologization in the context of globalization. The article investigates the preconditions and characteristics of forming of the strategy of world commodity markets ecologization, grounding its relationship with the strategy of ecologization of world economy, definition of problematic aspects of the implementation of these strategies. The basic principles and expected results of the global strategy of ecologization of world commodity markets are considered.

Ключові слова: екологізація, стратегія, стратегія екологізації, світові товарні ринки, екологізація світових товарних ринків.

Key words: ecologization, strategy, strategy of ecologization, world commodity markets, ecologization of world commodity markets.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Розвиток процесів екологізації міжнародних виробничих та торговельних відносин має суттєвий вплив на формування напрямів їх здійснення, вибір форм, методів організації та стратегічного планування екологічно спрямованої економічної взаємодії. Безперечно тісним, зокрема, є взаємозв'язок між розвитком міжнародної торговельної співпраці та екологічними аспектами її розширення. В свою чергу, перспективні орієнтири розвитку світових товарних ринків з метою їх ефективної реалізації мають ґрунтуватися на комплексній взаємодії з пріоритетними векторами екологізаційного механізму забезпечення раціонального використання природничо-ресурсного та виробничо-торговельного потенціалу глобального господарського простору. В цьому зв'язку важливого значення набуває формування системи принципів, методів, механізмів екологізаційного розвитку світових товарних ринків. Йдеться, передусім, про необхідність вироблення глобальної стратегії їх екологізації з урахуванням сучас-

них тенденцій здійснення міжнародного еколого-економічного співробітництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ПУБЛІКАЦІЙ

Вагомий внесок у розробку питань екологізації міжнародної торговельної діяльності зробили сучасні вітчизняні та західні науковці. Серед них слід виділити роботи Андреевої Н., Андерсона К., Веклич О., Гринів Л., Дейлі Г., Діденко О., Дяківа Р., Есті Д., Ерліха П., Купінець Л., Мельника Л., Піддубного І., Саталкіна Ю., Семенюка Е., Синякевича І., Туниці Ю., Фарлея Дж., Харичкова С., Шевчука В., Холдрена Дж. та ін. Проте питання розробки глобальної стратегії екологізації світових товарних ринків з урахуванням екологічних та економічних вигід суб'єктів торговельних відносин потребують більш ґрунтовного дослідження.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження полягає в обґрунтуванні пріоритетних напрямів формування глобальної стратегії екологі-

зації світових товарних ринків. Це передбачає виконання наступних завдань: визначення сутності, особливостей та передумов формування стратегії екологізації, визначення її зв'язку з пріоритетами розвитку світового господарського комплексу, обґрунтування основних орієнтирів її реалізації.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Суперечливий характер розвитку екологізації світової торгівлі, який об'єктивно притаманний сучасному етапу формування глобальної економіки, передбачає вирішення завдань по виваженому підходу та оптимізації механізмів функціонування світових товарних ринків. Центральною ланкою у цьому процесі має стати розробка глобальної стратегії їх екологізації. Саме вона має визначати головні цілі, етапи, завдання, принципи, методи, форми, інструменти, важелі ефективного впровадження екологічних стандартів в межах окремих ринків та світової спільноти в цілому. У цьому зв'язку доцільно розглянути передумови створення глобальної стратегії екологізації світових товарних ринків з конкретизацією завдань, необхідних для її реалізації.

Стратегія екологізації світових товарних ринків повинна розглядатися у взаємозв'язку із загальними тенденціями, динамікою, специфікою формування екологічної свідомості реалізації господарських рішень у всіх сферах та на всіх рівнях їх функціонування. Виходячи із загальної визначення стратегії як сукупності методів, інструментів та конкретних заходів довгострокового характеру, спрямованих на комплексне досягнення основної мети розвитку, доцільно застосовувати комплексний підхід щодо визначення стратегічних орієнтирів розвитку всіх складових системи світового господарства з урахуванням екологізаційного чинника. Потреба його врахування не лише створює нові напрями розвитку світових товарних ринків, вона стає безперечною основою нових технологічних рішень і нових тенденцій їх взаємодії з навколишнім середовищем.

Стратегічна взаємодія суб'єктів світогосподарської системи передбачає вироблення спільного комплексу дій, заходів, кроків, які б забезпечували її інтенсивний розвиток поряд із зменшенням негативного навантаження на оточуюче середовище та формування екологічних ініціатив у здійсненні всіх напрямів економічної взаємодії. Зазначений процес ускладнюється наявністю суперечностей розвитку екологічних аспектів торговельних відносин. Це здійснює вплив, з однієї сторони, на функціонування товарних ринків, а з іншої — зумовлює тісний взаємозв'язок особливостей їх розвитку та екологічних детермінант їх формування. Передусім, слід зазначити, що нарощення та інтенсифікація торговельної співпраці безумовно призводить до погіршення її екологізаційної домінанти, а отже, вимагає розробки таких інструментів взаємовигідного співробітництва, які б дали змогу врахувати всі аспекти цієї складної проблеми. Серед основних факторів, що впливають на формування стратегії екологізації світових товарних ринків, слід виділити наступні: вичерпність ресурсної бази світового господарства, розвиток інноваційних технологій, еколого-торговельна ефективність, розвиток кооперативних зв'язків між країнами світу, підвищення вимог світових ринків до екологічності, зрушення у товарній структурі міжнародної торгівлі, зростання навантаження економічної взаємодії на навколишнє середовище, екологічні вимоги до умов виробництва та реалізації продукції на світових ринках [2].

Разом з цим, варто зазначити, що стратегія екологізації світових товарних ринків виступає важливим складовим елементом глобальної стратегії екологізації світового господарства, її похідною і підпорядковується таким самим інструментам формування, впливу, контролю та регулювання. Метою розробки стратегії екологізації світового господарства є не тільки забезпечення засад екологічно безпечного розвитку світової спільноти, а й комплексний підхід до екологізації економічного функціонування, який передбачає запровадження системи заходів щодо зниження навантаження на довкілля.

Одним із важливих питань, що потребує негайного вирішення в цьому зв'язку є здійснення продуманої ефективної структурної політики, спрямованої на екологічну реструктуризацію економіки. Йдеться про перерозподіл трудових, матеріальних, фінансових ресурсів глобального

економічного простору на користь високотехнологічних, безвідходних, ресурсозберігаючих видів економічної діяльності. Перехід глобальної системи господарювання на інноваційно-технологічний шлях розвитку має відбуватися на базі визначених пріоритетів з метою формування загальнопланетарної інноваційної системи і цілісної структури науково-технічного комплексу, здатного стало функціонувати в умовах загострення екологічних проблем.

У найбільш загальному вигляді стратегія екологізації світового господарства може бути представлена у поєднанні наступних складових елементів: мета, завдання, принципи, нормативне забезпечення, рівні та напрями реалізації, очікувані результати. Основними принципами, покладеними в основу формування зазначеної стратегії, слід вважати комплексність визначення стратегічних завдань сталого розвитку; системність обґрунтування природоохоронних заходів на всіх рівнях господарювання; пріоритетність досягнення екологічної безпеки господарювання; цілісність визначення пріоритетів безпечення екологічно стійкого співробітництва на міжнародному, регіональному та глобальному рівнях; ефективність співпраці в сфері збереження взаємовигідних результатів економічної співпраці поряд із зменшенням її екологічно негативних наслідків. Саме на базі цих принципів здійснюється реалізація завдань стратегії екологізації світового господарства, серед яких імплементація сучасних підходів щодо формування комплексу заходів екологічного природоохористування; поширення новітніх технологій у забезпеченні екологічності господарювання; зниження рівня шкідливих викидів виробництва в атмосферу; взаємна адаптація національних та міжнародних стандартів екологічної взаємодії.

Основними напрямками реалізації глобальної стратегії екологізації світового господарства є, насамперед, узгодження спільних заходів щодо зниження негативного впливу на довкілля; визначення пріоритетних сфер для екологічної оптимізації; розробка плану дій щодо поступового взаємного поєднання економічних та екологічних інтересів світового простору. Реалізація зазначеної стратегії має на меті створення системи економічних та правових механізмів матеріального стимулювання бізнесу до екологічної відповідальності; екологічну реструктуризацію та модернізацію виробництва; взаємодоповнення напрямів екологічного, інноваційного та економічного сектору зовнішньоекономічних відносин; мінімізацію екологічного ризику шляхом включення природного капіталу до механізму ціноутворення товарів і послуг; трансформацію та екологізацію структури національних господарських комплексів країн світової спільноти [6, с. 225].

Стратегія екологізації світового господарства як комплекс зазначених взаємопов'язаних заходів передбачає їх реалізацію на всіх рівнях господарювання. В цьому контексті особливого значення набуває розробка ефективної системи екологічної відповідальності суб'єктів економічної діяльності на національному, регіональному, міжнародному рівнях. Йдеться, зокрема, про важливість врахування екологічної складової в діяльності підприємств, що має позитивний ефект не тільки для зростання прибуткових аспектів їх розвитку, а й для оточуючого середовища. Відповідальна екологічна поведінка підприємства може сприяти розширенню кола їх партнерів та споживачів, зростанню його репутації, що в свою чергу позитивно впливає на доходність бізнесу [3]. В цьому зв'язку необхідним є створення системи економічних та правових механізмів матеріального стимулювання бізнесу до екологічної відповідальності, якими можуть стати податкові пільги, регулювання цін на ресурси та екологічно чисту продукцію, надання пільгових кредитів на реалізацію природоохоронних заходів тощо. З метою зниження навантаження на державний бюджет та підвищення екологічної відповідальності важливим є також удосконалення та створення умов для втілення системи екологічного страхування, активне залучення до екологічних проектів малого та середнього бізнесу шляхом державної та підтримки компаній, що здійснюють екологічний бізнес. Тобто, з однієї сторони, необхідною умовою ефективною реалізації стратегії екологізації є зацікавлення бізнес-середовища в здійсненні природоохоронних заходів, а з іншої — встановлення більш жорсткої відповідальності за екологічні порушення.

Динаміка зростання населення світу та частка в ньому міського населення
у 2006-2014 р.р.

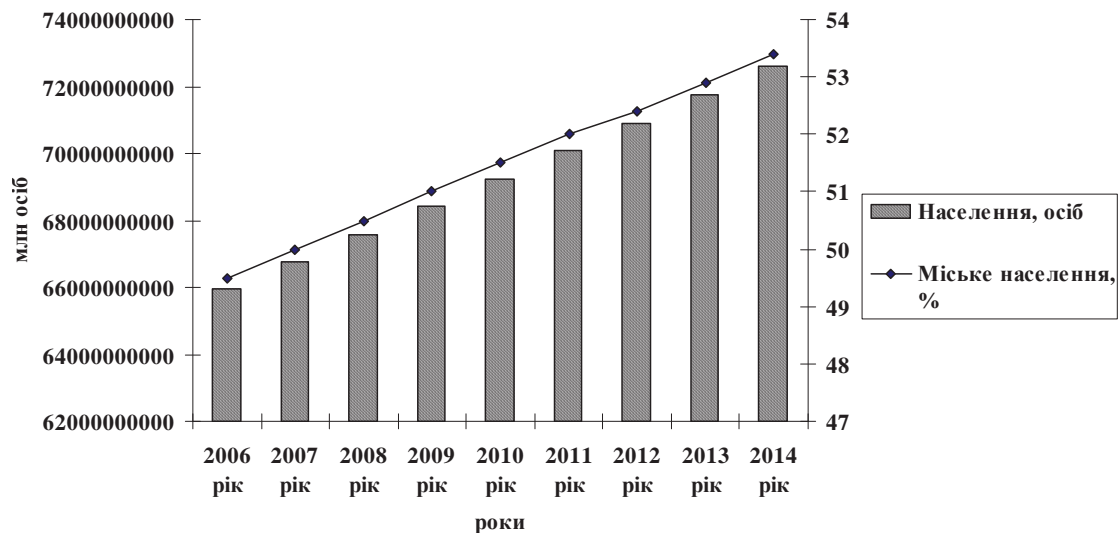

Рис. 1. Динаміка зростання чисельності населення світу та частка в ньому міського в 2006–2014 рр.

У свою чергу регіональна екологічна парадигма розвитку світового господарства, пов'язана, передусім, із впровадженням в межах одного регіону (як правило, йдеться про певне інтеграційне об'єднання) екологізаційних засад розвитку в системі формування економічних відносин з партнерами з інших країн світу [7, с. 21]. Це висуває якісно нові вимоги щодо стратегічного управління еколого-економічною системою на регіональному рівні. Міжнародний рівень реалізації стратегії екологізації, який передбачає врахування в розвитку країн світової спільноти основних складових концепції сталого розвитку, вироблення спільного плану дій щодо запровадження основ так званої "зеленої" економіки. Зелена економіка є системним поняттям, яке охоплює широке коло питань, що стосуються всіх аспектів функціонування та розвитку економічних систем. За умов грамотної політики і належних стратегій переходу до зеленої економіки можна досягти подвійної вигоди — екологічної та соціальної.

Формування стратегії екологізації світових товарних ринків як складової стратегії екологізації світового господарства пов'язана із впливом низки проблем, серед яких слід відмітити наступні. По-перше, досягнення взаємовигідних торговельних перспектив має здійснюватися на основі оцінки максимально можливого навантаження на оточуюче середовище на кожному конкретному ринку, в межах якого воно спроможне природним шляхом відновити свої якості та характеристики. Тут найбільші труднощі виникають у зв'язку з тим, що розвиток виробничих процесів напряму пов'язаний із зростанням шкідливих викидів до атмосфери. Пріоритетним шляхом вирішення цієї проблеми мають стати міждержавні домовленості щодо зменшення викидів до атмосфери, запровадження штрафних обмежень у випадку перевищення підприємствами граничних норм викидів, використання ресурсобезпечних технологій виробництва.

По-друге, значний вплив на формування зазначеної стратегії здійснює населення. На нашу думку, цей вплив доцільно розглядати у двох взаємопов'язаних аспектах. З однієї сторони, в останні десятиліття відбувається збільшення населення планети та зростання частки міського населення, що саме по собі означає його залучення до розвитку промисловості, яка забруднює навколишнє середовище і т.д. (рис. 1).

Зростання кількості населення, з іншої сторони, зумовлює збільшення рівня споживання товарів та послуг на окремих світових ринках, що в сучасних умовах пов'язане зі зміною вимог до продукції у напрямі її екологізації і змушує світових виробників пристосовувати свою діяльність до врахування екологізаційного чинника розвитку виробництва та реалізації. Аналіз поведінки споживачів у розвинених країнах показав, що на вибір того чи іншого виробника, а відповідно й товару чи послуги все більше впливає екологічний чинник — ступінь екологічної чистоти ви-

робництва і продукції та відповідальність підприємства за наслідки своєї діяльності перед суспільством і довкіллям. Так звані "зелені споживачі" уникають споживання продукції, яка ймовірно становить небезпеку для життя або здоров'я; здійснює суттєвий вплив на довкілля в процесі виробництва, використання, утилізації; характеризується нераціональним споживанням енергії під час її виготовлення, використання, утилізації; створює додаткові відходи або через пакувальні матеріали, або через невиправдано короткий термін експлуатації; виготовлена з матеріалів, одержаних із рідкісних біологічних видів; передбачає тестування на тваринах тощо.

Для істотного зменшення техногенного навантаження на довкілля, у тому числі припинення процесів деградації його якості, необхідно докорінно змінити існуючу практику господарювання. Це створює передумови для економічно вигідної взаємодії екологічних дій і підприємницьких цілей, тобто охорони довкілля, інтегрованої у ресурсозберігаючі способи господарювання, техніку і продукцію, що вимагає від суб'єктів ринкових відносин особливої відповідальності та попереджувальних дій.

По-третє, необхідність обмеження використання енергетичних ресурсів, які є одним з найбільш загрозливих для оточуючого середовища чинників, зокрема за рахунок зниження енергоємності та використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива. Одним з найбільш перспективних шляхів диверсифікації джерел енергозабезпечення виробничо-торговельних процесів є розвиток відновлювальної енергетики, зокрема вітро-, гідро- та біоенергетики, сонячної, геотермальної енергетики.

По-четверте, сучасний етап розвитку світового господарства в умовах необхідності врахування екологізаційних засад функціонування всіх суб'єктів міжнародних торговельних відносин характеризується інтенсифікацією торговельних потоків, що пов'язано, передусім, із зростанням обсягів виробництва, що, в свою чергу, становить певні загрози для екологічного фону світового економічного простору (рис. 2).

Зростання обсягів світової торгівлі товарами та послугами супроводжується процесом її лібералізації, що відповідає умовам та тенденціям розвитку глобалізованої економічної системи сучасного світу. Саме цей аспект необхідно враховувати в процесі розробки стратегії екологізації світової торгівлі. Зауважимо, що процес лібералізації торгівлі супроводжується не лише позитивним, але й негативним характером впливу на екологічну ситуацію [5]. Основними позитивними аспектами цього процесу слід вважати економічне зростання, наслідком якого є накопичення фінансових ресурсів, що можуть бути використані в процесі екологізації; зростання ефективності виробництва та нарощення конкурентного домінування на світовому ринку товарів та послуг; запровадження екологічних та інноваційних технологій, що мають позитивний еконо-

мічний ефект одночасно для країн експортерів та імпортерів; розширення виробництва екологічних товарів і послуг; інтенсифікація експорту екологічних інноваційних технологій.

Разом з цим, процес лібералізації супроводжується встановленням жорстких екологічних стандартів до імпортованих товарів і використанням їх для національного виробництва; введенням жорстких екологічних стандартів і гальмуванням ввезення іноземної продукції; заборонами торгівлі товарами, що не відповідають екологічним стандартам і вимогам та виникненням конфліктів при реалізації міжнародних екологічних домовленостей та угод [1].

Зважаючи на вище зазначене, стратегія екологізації світових товарних ринків повинна передбачати, передусім, узгодження цілей і принципів екологічної політики на національному, регіональному та глобальному рівнях розвитку торговельних відносин; оптимізацію впливу екологічно-інноваційної політики на світову торгівлю, її структурну диверсифікацію, динаміку; реалізацію екологічних інтересів світової спільноти у процесі розвитку глобального торговельного співробітництва. Введення країнами заборон на виробництво, продаж, використання та імпорт екологічно небезпечної продукції може різнопланово впливати на зовнішньоторгівельні зв'язки: з однієї сторони, спричиняти скорочення обсягів світової торгівлі, а з іншої — активізувати торгівлю екологічно небезпечними товарами переважно до країн, які не запровадили екологічні обмеження [4, с. 127]. В цьому зв'язку глобальна стратегія екологізації світової торгівлі має бути адаптована до умов розвитку національних економік країн світової спільноти. Йдеться, насамперед, про взаємодоповнення напрямів екологічного, інноваційного та економічного спрямування зовнішньоторгівельних відносин; мінімізацію екологічного ризику шляхом включення природного капіталу до механізму ціноутворення товарів і послуг; трансформацію структури національних господарських комплексів у напрямі їх екологізації; формування експортної спеціалізації національних економік з використанням інноваційних інструментів їх розвитку.

Очікуваними результатами реалізації зазначеного комплексу дій має стати, по-перше, узгодження цілей і принципів екологічної політики на національному, регіональному та глобальному рівнях розвитку торговельних відносин; по-друге, оптимізація впливу екологічно-інноваційної політики на світову торгівлю, її структурну диверсифікацію, динаміку; по-третьє, реалізація екологічних інтересів світової спільноти у процесі розвитку глобального торговельного співробітництва. Реалізація глобальної стратегії екологізації світової торгівлі пов'язана з певними проблемними компонентами її впровадження, сутність яких полягає, передусім, в тому, що посилення конкуренції може викликати екологічний демпінг. При цьому виникають труднощі в реалізації екологічно спрямованої торговельної співпраці, які носять наступний характер. По-перше, країни-лідери скориставшись екологічними вимогами обмежують імпорт у свої країни та порушують режим сприяння у міжнародній торгівлі. По-друге, формування світового економічного простору під впливом екологічних факторів супроводжується проявом зовнішніх ефектів позитивного та негативного характеру у вигляді різних форм екологічної експансії. Ці зовнішні ефекти є наслідком взаємодії товарно-технологічних, структурно-масштабних, політико-інституційних, соціально-культурних детермінант на навколишнє середовище.

ВИСНОВОК

Все вищезазначене вимагає об'єднання зусиль світової спільноти в налагодженні взаємовигідного співро-

Обсяги світової торгівлі товарами та послугами та їх частка у ВВП у 2006-2014 р.р.

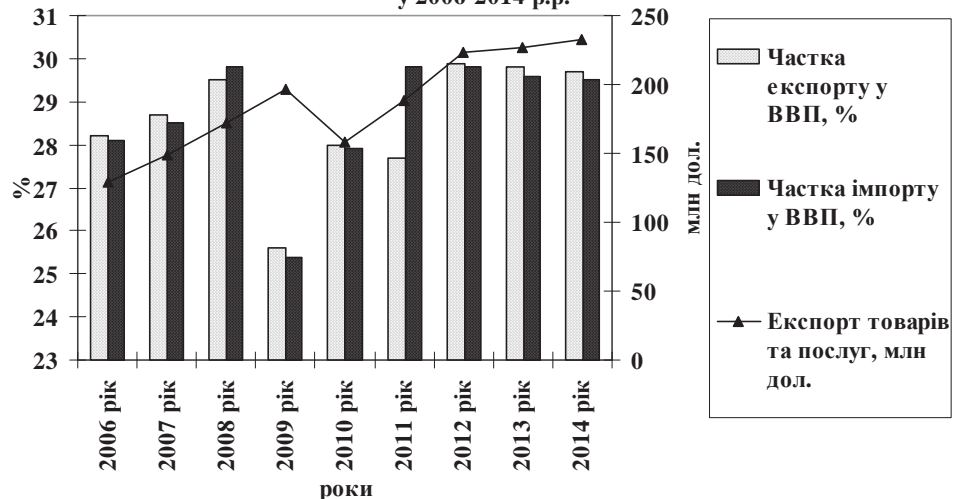

Рис. 2. Динаміка зростання обсягів світової торгівлі товарами та послугами у 2006—2014 рр.

бітництва та торговельно-екологічного партнерства з метою розширення простору та розвитку нових форм глобальних торговельних відносин у використанні природно-ресурсного та інноваційно-екологічного потенціалу країн світу.

Література:

1. Купінець Л. Інструменти екологічної безпеки у міжнародній торгівлі / Л. Купінець, С. Харічков // Економіка України. — 2006. — № 4. — С. 66—74.
2. Пінчук І.В. Еколого-економічна ефективність зовнішньої торгівлі: методологічні проблеми аналізу / І.В. Пінчук // Економічні науки. Сер.: Економічна теорія та економічна історія: [зб. наук. пр.] / [З.В. Герасимчук]. — Луцьк: АНТУ, 2010. — Вип. 7(28). — Ч. 2. — С. 178—192.
3. Снякевич І. Основні постулати екологічної економіки як теоретична основа екологічної політики / І. Снякевич // Економіка України. — 2006. — № 7. — С. 49—51.
4. Туниця Ю.Ю. Екоеконіміка і ринок: подолання суперечностей / Ю.Ю. Туниця. — К.: Знання, 2006. — 314 с.
5. Українець Л. Формування зовнішньоторгівельної політики в умовах екологізації економічного розвитку / Л. Українець // Міжнародна економічна політика. — 2005. — № 3. — С. 85—102.
6. Dunkley G. The Free Trade Adventure: The WTO, the Uruguay Round and Globalism — A Critique / Graham Dunkley. — New York: Zed Books, 2000. — 338 p.
7. Frankel J. A., Rose A. K. Is Trade Good or Bad for the Environment? Sorting Out the Causality / Jeffrey A. Frankel, Andrew K. Rose // NBER working paper series. — 2002. — 53 p.

References:

1. Kupinets', L. (2006), "Instruments of ecological security in international trade", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 4, pp. 66—74.
2. Syniakovych, I. (2006), "The main postulates of ecological economy as theoretical basis of ecological policy", *Ekonomika Ukrainy*, vol. 7, pp. 49—51.
3. Pinchuk, I.V. (2010), "Ecological-economic efficiency of foreign trade: methodological problems of analysis", *Ekonomichni nauky. Ser.: Ekonomichna teoriia ta ekonomichna istoriia*, vol. 7 (28), pp. 178—192.
4. Tunytsia, Yu.Yu. (2006), *Ekoeconomika i rynek: podolannya superechnostej [Ecoeconomy and market: the overcoming of contradictions]*, Znannia, Kyiv, Ukraine.
5. Ukrainets', L. (2005), "Forming the foreign trade policy in the conditions of ecologization of economic development", *Mizhnar. ekon. Polityka*, № 3, pp. 85—102.
6. Dunkley, G. (2000), *The Free Trade Adventure: The WTO, the Uruguay Round and Globalism — A Critique*, New York: Zed Books, USA.
7. Frankel, J.A. and Rose, A.K. (2002), *Is Trade Good or Bad for the Environment? Sorting Out the Causality*, NBER working paper series, USA.

Стаття надійшла до редакції 02.08.2016 р.